

VJEROUČITELJ I NJEGOVA ULOGA U HRVATSKOJ DANAS

RUDI PALOŠ*

Stručni članak
Primljeno 5/94
UDK 254.4(497.5)
268(497.5)
371.124:2

Sažetak

POLAZEĆI od stvarne situacije - postojanja vjeronauka kao izbornog predmeta u osnovnim i srednjim školama u Republici Hrvatskoj, te imajući u vidu bogatstvo literature u drugim sredinama u kojima takva situacija postoji već niz desetljeća bez prekida, u ovom se članku postavlja pitanje koja je uloga i kakav je lik vjeroučitelja danas, s posebnim osvrtom na Hrvatsku. Podsjetivši da postoje vjeroučitelji u školama i vjeroučitelji u župnoj zajednici, autor se pita tko je i zašto pozvan biti vjeroučiteljem, koja je njegova uloga i zadaća. U tu se svrhu, imajući u vidu stoljetnu ulogu i zadaću, kao i konkretnu situaciju i nedostatak spremnih vjeroučitelja laika, posebno osvrće na lik i ulogu, ali i na moguće poteškoće na koje nailazi svećenik koji je istovremeno vjeroučitelj u školi i aktivni pastoralni radnik u crkvenoj zajednici. U konkretnoj situaciji očituje se složenost odnosa između vjeroučitelja i roditelja, između vjeroučitelja i škole te između vjeroučitelja i vjeroučenika. Svaki od njih ima svoja prava i dužnosti, ali i svoja očekivanja i poteškoće. Stoga je osobito važno voditi računa o odgovarajućoj formaciji i kvalifikaciji vjeroučitelja, o njegovoj stručnosti i mogućnostima za trajnu formaciju, što je jedan od imperativa suvremenog svijeta i života. S time u vezi promatraju se i postojeće mogućnosti školovanja i usavršavanja vjeroučitelja na teološkim i katehetskim visokoškolskim ustanovama u Hrvatskoj danas kao i potreba za rješavanjem određenih problema koji se naziru u praksi. Neizostavno je stoga prići cjelovitom planiranju pastoralno-katehetske djelatnosti u okviru nacionalne crkvene zajednice, kako bi se napori pravilno i što svrsishodnije usmjerili i oplodili.

U crkvenim dokumentima i stručnoj literaturi često se razlikuju dvije vrste vjeroučitelja: *vjeroučitelj u školi* (nerijetko nazivan učitelj odnosno nastavnik religije) te *vjeroučitelj ili katehist u crkvenoj zajednici*.¹ Moguće je osim toga govoriti i o vjeroučitelju, u bilo kojem od navedenih oblika razlikovanja, u zemljama drevnog kršćanstva te u *misijanskim zemljama*, tj. u zemljama u kojima je kršćanstvo relativno novija pojava ili broj kršćana predstavlja neznatnu manjinu. U ovom će članku prije svega biti riječ o vjeroučitelju u školi u Hrvatskoj danas vodeći računa o bogatom iskustvu ze-

* Katehetski salezijanski centar (KSC), Vlaška 36, 41000 Zagreb

¹ O tome je moguće vidjeti osnovne podatke u djelu: M. PRANJIC (ured.), *Religijsko-pedagoško katehetski leksikon*, Zagreb, Katehetski salezijanski centar, 1991. Tu se mogu vidjeti npr. sljedeći prilozi: L. SORAVITO, *Vjeroučitelj* (794-796); ISTI, *Vjeroučitelj (odgoj)* (796-798); G. GATTI, *Služba vjeroučitelja* (695-696); J. BULCKENS, *Duhovnost nastavnika religije* (160-162); G. GATTI, *Duhovnost vjeroučitelja* (162-163); F. PAJER, *Nastavnik religije* (500-502). Iako su njihovo djelovanje i položaj specifični, u skladu s posebnom francuskom katehetsko-religijskom situacijom, korisno je i vrijedno vidjeti i prilog o kapelanima u francuskim državnim školama. Usp. P. MOITEL, *Aumônerie de l'enseignement public* (49-51).

malja u kojima je kršćanstvo već odavno prisutno znakovito proživši kulturu i način života njihovih stanovnika. Iako je važno znati razlikovati ulogu i lik vjeroučitelja (nastavnika religije) u školi i vjeroučitelja u crkvenoj zajednici, ipak to pitanje ovdje neće biti posebno dotaknuto. Naime, uvaživši temeljne značajke i razlike koje određuju bit i ulogu svakoga od njih zasebno, moguće je uočiti i mnoštvo zajedničkih obilježja i zadataka svojstvenih i jednome i drugome. Njihovo usporedno promatranje može osim toga pomoći da otkrijemo ne samo razlike, nego i sličnosti među njima. Uostalom, iako se svi uglavnom slažu da je jedno biti vjeroučitelj u školi a drugo u okviru crkvene zajednice, nisu rijetki ni zahtjevi i želje da se vjeroučitelj u školi aktivno uključi i u župnu katehezu ili obratno, iako to često, ne samo kod nas u Hrvatskoj danas, nije ni lako ni jednostavno.

1. Lik i uloga vjeroučitelja

Radi što boljeg razumijevanja problematike koju se želi proučiti, potrebno je prije svega promotriti stvarnost i dvije osnovne uloge te dva načina postojanja vjeroučitelja: onoga u školi i onoga u župnoj zajednici. Nije naodmet upitati se i tko je zapravo vjeroučitelj, odnosno koja je njegova uloga i zadaća. S time u vezi posebna pažnja želi se posvetiti ulozi i liku vjeroučitelja svećenika, s jedne strane stoga što je to jedan od karakterističnih zadataka svakog svećenika, ali i stoga da bi se ukazalo na neke postojeće ili moguće probleme i posljedice povezivanja te dvije uloge, naročito ukoliko je riječ o svećeniku pastoralnom radniku i, istovremeno, svećeniku vjeroučitelju u školi. Kao jedan od neizostavnih vidova, koji sam po sebi zaslužuje temeljito proučavanje, jest pitanje vjeroučiteljeva svjedočenja i poučavanja vjere i duhovnosti.

1.1. Vjeroučitelj u školi i vjeroučitelj u župnoj zajednici

Osnovna je značajka vjeroučitelja u školi da on treba istovremeno nastojati

voditi računa o zahtjevima triju odgojnih čimbenika: obitelji, škole i crkvene zajednice, dok će vjeroučitelj u crkvenoj zajednici biti vođen prvenstveno i iznad svega zadacima i očekivanjima koja pred njega postavljaju obitelj i crkvena zajednica. Jednostavnije rečeno, u školi će vjeroučitelj voditi računa o odgojnoj i društvenoj ulozi ne samo obitelji i crkvene zajednice nego i škole, o ostalim školskim predmetima te o sveukupnom cilju odgojno-obrazovne ustanove pa će dakle s time u vezi oblikovati i školski vjeronauk. Budući da u crkvenoj zajednici nema dvojnosti odgojnih čimbenika na razini ustanove kojoj vjero-učitelj služi, on će imati pred sobom prvenstveno jedan cilj: uvođenje i rast u vjeri u životu i iskustvu vjere u crkvenoj zajednici. To s druge strane opet ne znači da neće imati u vidu i pozitivne rezultate drugih odgojnih čimbenika i znanosti (npr. društvenih znanosti: pedagogije, didaktike, psihologije, dinamike skupine itd., odnosno zahtjeve i očekivanja roditelja te školsko ozračje u kojemu vjeroučenici žive i rade). Međutim, budući da je riječ i o specifičnosti okoliša u kojem se odvija svaki od ta dva vjeronauka - onaj u školi i ovaj u okviru crkvene zajednice - vjeroučitelj u crkvenoj zajednici moći će iskoristiti prednosti i mogućnosti specifičnijeg okoliša, vremena i "ulaznog" (pred)raspoloženja vjeroučenika. Tako će se u prostorima crkvene zajednice vjeronauk moći odvijati i u izrazito duhovnom ozračju okoliša (npr. u crkvi ili kapelici), odnosno u njegovu vremenskom okviru svoje će naravno mjesto imati ne samo uvođenje u pojedine sakramente i upoznavanje s njima nego i konkretno sudjelovanje u tim sakramentima (npr. euharistijsko slavlje, pokorničko bogoslužje, hodočašće, molitva, crkveno pjevanje...). Treba dakle svakako znati i htjeti uvažavati temeljnu "razliku i komplementarnost između vjerske pouke i kateheze. U školama se ustvari ide za cjelokupnom formacijom učenika. Dosljedno, vjersku pouku moraju obilježavati ciljevi i kriteriji koji su svojstveni suvremenom školstvu."²

² IVAN PAVAO II, *Nagovor svećenicima Rimske biskupije*, 5. ožujka 1981, u *Insegnamenti*, IV/1, str. 629sl. Za hrvatski prijevod usp. *Vjerska dimenzija*, br. 70 (str. 39).

1.2. Tko je vjeroučitelj?

Kao što je već bilo rečeno, svi su u Crkvi pozvani biti navjestitelji i širitelji vjere, iako postoji određena razlika u ulogama. Međutim, danas treba svim članovima crkvene zajednice biti jasno da vjeroučitelj nije i ne smije biti jedino neki od članova crkvene hijerarhije: biskup, svećenik ili đakon, odnosno redovnik i/ili redovnica, nego može biti i laik, bilo muškarac bilo žena.³ Štoviše, a to je vjerojatno još važnije i znakovitije, u današnjoj bi Crkvi trebalo osobito isticati da navještaj vjere odnosno služba vjeroučitelja nije prije svega i/ili jedino dužnost i zadaća pojedinih članova crkvene zajednice, nego upravo i prije svega da je to dužnost i zadaća *crkvene zajednice* kao takve. Ona je naime uvjet, mjesto, subjekt, naslovnik i cilj kateheze.⁴

Svaka je krajnost opasna: bilo da je riječ o isključivosti koja drži da vjeroučitelji moraju biti samo laici, bilo da je riječ o drugoj krajnosti prema kojoj to mogu biti samo svećenici i eventualno redovnici i redovnice. Nije ovdje riječ samo o praktičnoj mogućnosti ili nemogućnosti da se to ostvari s obzirom na broj raspoloživih vjeroučitelja iz jedne ili iz druge skupine. Treba se naime ponajprije prisjetiti da je svaki kršćanin, po sakramentu krštenja, pozvan ujedno i katehizirati pa dakle nema nikakva razloga da se provodi neka isključivost. Na to nas uostalom podsjeća i najnoviji "Zakonik crkvenoga prava" kad kaže: "Briga za katehizaciju, pod vodstvom zakonite crkvene vlasti, tiče se svih članova Crkve, svakoga prema njegovu dijelu" (Kan. 774, par. 1). Danas se napokon takvo pitanje uostalom gotovo nigdje i ne postavlja: aktualnije je naime pitanje u svezi s pripravom i stručnom spremom vjeroučitelja, odnosno s obzirom na njegov osobni i profesionalni život. Ukoliko je riječ o vjeroučitelju u školi, tada su tu obavezno uključeni zahtjevi i iščekivanja dvaju izravno zainteresiranih odgojnih čimbenika: škole i crkvene zajednice. I tu treba međutim imati u vidu da se ne mogu zanemariti zahtjevi za stručnim kvalifikacijom koje može i mora postavljati svaka zainteresirana strana pa stoga dobiva još više na važnosti i peda-

goška, a ne samo teološka stručna sprema (usp. CIC, kan. 780). Doista, vjeroučitelj "je ključna osoba, bitni djelatnik u ostvarenju odgojnog plana. Ipak utjecaj njegovog predavanja povezan je sa svjedočanstvom života kojim to svoje predavanje djelotvorno provodi na očigled učenika. Zato se očekuje da on bude osoba urešena darovima naravi i milosti, sposobna svjedočiti ih u životu, dorašla svome predavanju (predmetu), obdarena širokim kulturnim i profesionalnim, pedagoškim i didaktičkim temeljem, otvorena za dijalog."⁵ Trainor sa svoje strane ističe da vjeroučitelj treba biti: a) *pripovjedač* koji podsjeća zajednicu na njezinu aktualnu povijest i na njezinu povezanost s prvom kršćanskom zajednicom; b) *čarobnjak* koji vrši izvanredna djela i svojim odgojnim djelovanjem povezuje s tradicijom zajednice omogućujući u odgoju i ono što inače izgleda nemoguće, predstavljajući predaju tako da oslobađa. On se predstavlja i kao: c) *vještak* koji djeluje kao sudac i/ili kritičar i za kršćansku zajednicu i za predaju, d) *mostograditelj* koji pomaže vjeroučenicima u povezivanju sadašnjosti s budućnošću odnosno u povezivanju predaje sa sadašnjošću. Napokon, vjeroučitelj je i: e) *primalja (babica)* koja pomaže pri

³ U svezi s određenim predrasudama na račun žena, Sv. zbor za evangelizaciju naroda, u svom dokumentu od 19. studenoga 1975, prigodom Međunarodne godine žena, nakon što na početku potvrđuje temeljnu postavku kršćanstva, da je naime "služba evangeliziranja svojstvena svakom kršćaninu, bilo kojega spola, dobi i situacije; krepošću samoga krštenja on je ne samo pozvan i osposobljen posjedovati nego i širiti i prenositi vjeru", posebni se odlomak (III.) posvećuje upravo "evangelizacijskoj ulozi žene", pri čemu se posebno ističe da ta uloga nije uvjetovana nužnošću zamjene za eventualni nedostatak muškaraca u službi evangelizacije. Usp. SACRÉE CONGREGATION POUR L'ÉVANGÉLISATION DES PEUPLES (COMMISSION PASTORALE), Document 'La fonction évangélistrice'. *Fonction de la femme dans l'évangélisation*, 19 novembre 1975, u: *Enchiridion Vaticanum 5. Documenti ufficiali della Santa Sede 1974-1976*, Bologna, Edizioni Dehoniane, 1986, str. 979-1007.

⁴ Usp. E. ALBERICH, *La catechesi della Chiesa. Saggio di catechetica fondamentale*, Leumann (TO), Elle Di Ci, 1992, str. 197-206.

⁵ *Vjerska dimenzija*, br. 96 (str. 54).

rađanju novog života skrivenog među članovima vjerničke zajednice.⁶

Vjeroučitelj je ujedno i *odgojitelj*, koji je pozvan biti i *animator*, *svjedok vjere*, *spreman za rad u skupini*, bilo s obzirom na vjeroučenike bilo s obzirom na svoje kolege, (vjero)učitelje.⁷ U tome smislu on će znati u prvi plan stavljati ne toliko sebe kao onoga koji "zna" koliko sebe kao onoga koji, zajedno s mladima, s vjeroučenicima, *traži, otkriva, postaje*. Tako se on ne predstavlja kao neki "svršeni" čovjek i kršćanin, ne kao ono što bi htio biti, nego u svojoj konkretnosti, kao onaj koji je, iako je već načinio svoju temeljnu životnu odluku i odabrao svoje životno opredjeljenje, ipak još uvijek na putu i nalazi se u neprekidnom stanju otkrivanja. Stoga se pred vjeroučeničkom neće postavljati kao onaj koji u svakom trenutku sve zna te je stoga uvijek spreman pokazati jedini pravi put. U toj i takvoj *pedagogiji kreativnosti* riječ je o temeljnoj ljudskoj iskrenosti i o načinu odgojnog postupka, pri čemu se vodi računa ne samo o osobnosti učitelja nego i o osobnosti učenika: (vjero)učitelj ih obojicu (tj. i sebe i učenika) uzima ozbiljno i iskreno, poštujući i uvažavajući stav i položaj i jednoga i drugoga.

1.3. Uloga i zadaća vjeroučitelja

Od vjeroučitelja se očekuje mnogo. Ta očekivanja često su izravno povezana s određenim pogledom na vjeru i na vjeronauk. Tako će npr. *roditelji* kojima je prije svega stalo do *cjelovitosti* pologa vjere, gledati da li je vjeroučitelj navijestio i predao *cjelovitu* vjeru, što je samo po sebi ispravno, nužno i što je uostalom jedan od zadataka vjeroučitelja i vjeroučenika. Poteškoće nastaju u trenutku kad određeni odgojni čimbenici bez izravnoga osobnog uključivanja od vjeroučitelja očekuju ne samo da ispuni svoju zadaću nego i da nadoknadi i ono što je samo po sebi njihov, tj. roditeljski zadatak. Jedni će opet očekivati da vjeroučitelj u vjeroučenicima ojača osjećaj za moralne vrijednosti ili štoviše da ih u njima razvija iako u obiteljskoj sredini te vrijednosti nisu prakticirane. Drugi će opet postaviti zahtjev da se vjeroučenike nauči pro-

matirati sve životne probleme "u svjetlu vjere" ili pak da vjeronauk u vjeroučenicima izgradi kritički pogled na svijet, utemeljen na evanđelju. Ovdje nije prvenstveno riječ toliko o zadaći i ulozi vjeroučitelja - ta tko može reći da sve navedeno nije i njegov zadatak - koliko o neispunjavanju ili o prekomjernom prebacivanju zadatka i osobne odgovornosti sa strane pojedinih odgojnih čimbenika, npr. roditelja ili škole. To uočavaju i crkveni pastiri pa s pravom ističu da se vjeroučitelj uistinu nalazi pred velikim zadacima kojima ne samo da nije uvijek dorastao nego ih ni ne može tako jednostavno riješiti, te je nerijetko izložen ozbiljnim sukobima i trzavicama u vlastitoj savjesti.⁸

1.4. Vjeroučitelj - svećenik

Različite i sasvim osobite poteškoće povezane su uz vjeroučitelje svećenike koji su ujedno i aktivni pastoralni radnici, kao što je to čest slučaj npr. u Hrvatskoj danas. Velike obveze na jednoj i na drugoj strani, konkretne mogućnosti i obveze u pastoralu i u školi stavljaju u pitanje svrhu i mogućnost takvoga istovremenog djelovanja.⁹ Dok je s jedne strane očito da je kod nas slučaj još uvijek i prije svega o početnim poteškoćama, koje se često rješavaju "u hodu" - dovoljno je prisjetiti se problema u vezi s oblikovanjem rasporeda sati, pronalaženjem dovoljnog broja vjeroučitelja te zahtjevima što se pred njih postavljaju u pogledu njihove stručne spreme, što je opet u prijašnjem režimu bilo ili praktički gotovo nemoguće postići ili je, u svakidašnjem životu i s obzirom na konkretno plaćeno

⁶ Usp. M. TRAINOR, *Images of the Faith Educator*, u "Religious Education", 86(1991)2, 285-291.

⁷ Usp. C. BUCCIARELLI, "Valori e limiti della relazione pedagogica in rapporto all'atto di comunicazione della fede", u: ISTITUTO DI CATECHETICA DELL'UNIVERSITÀ SALESIANA (ROMA) (ured.), *Scuola e religione. 2. Situazione e prospettive in Italia*, Leumann (To), Elle Di Ci, 1973, str. 276-306; H. BISSONNIER, *Pour une catéchèse renouvelée. Suggestions pratiques*, Paris, Fleurus, 1979, str. 67-76.

⁸ Usp. *Zum Berufsbild*, str. 4.

⁹ Zanimljivo je da je Talijanska biskupska konferencija još 1968. izdala posebno okružno pismo u kojemu preporučuje pojedinim biskupima da ne

zaposlenje, bilo gotovo beskorisno - slične poteškoće i misli, iako u drugoj mjeri, zaokupljaju i druge.¹⁰ Zanimljiva su s time u vezi određena iskustva i problemi na koje u drugim zemljama nailaze upravo svećenici, vjeroučitelji u školama. Lang s time u vezi podsjeća na neka konkretna iskustva i probleme svećenika-vjeroučitelja u Njemačkoj¹¹ te na njihove nerijetke želje da ih se oslobodi upravo od službe vjeroučitelja u školama. Kao očitovani ili naslućivani razlog autor spominje manjkavu religijsko-katehetsku formaciju većine svećenika i s time u vezi njihovu poteškoću pri ocjenjivanju vjeroučenika. Naime, neki svoju ulogu počinju tumačiti kao ulogu *pomagača* u odgoju, a ocjene za njih (p)ostaju konkretan znak i oblik *disciplinske mjere*. Već navedeni osjećaj pomanjkanja *pedagoške* formacije i još specifičnije, nedostatno poznavanje *školske psihologije*, kod mnogih uzrokuje osjećaj očite nesigurnosti u ulozi (vjero)učitelja u školi. Određene poteškoće javljaju se i s obzirom na odnos učitelj - svećenik (vjeroučitelj): učitelji drugih predmeta osjećaju se na neki način blokirani pred svećenikom zbog svoga nedostatnog ili nepostojećeg teološkog znanja i formacije, a svećenik ima isti osjećaj nesigurnosti koji je opet posljedica svijesti o nedostatnoj pedagoškoj formaciji. Sve to kao i činjenica da određeni broj svećenika osjeća vjeronauk u školi kao teret kojega bi se htjeli čim prije riješiti postavljaju sasvim konkretna pitanja ne samo pred svećenike i laike zaposlene u nastavnom procesu u školi, nego i pred crkvenu zajednicu i njezine odgojno-obrazovne institucije. Iako se može raspravljati o rasprostranjenosti te pojave u Njemačkoj danas kao i o opravdanosti pretpostavljanja postojanja istih ili sličnih pojava kod nas u Hrvatskoj, sigurno nije naodmet uzeti u obzir i te poteškoće i probleme kako bi ih se po mogućnosti prije svega preduhitriilo odnosno kako bi ih se, ako već postoje, rješavalo.

1.5. Vjeroučitelj: svjedok i učitelj vjere i duhovnosti

Složeni zadaci pred koje je stavljen vjeroučitelj - svećenik, redovnik, redovnica ili

laik - zahtijevaju od njega i odgovarajući oblik življene i prakticirane duhovnosti i bliskosti, zanimanja i povezanosti s Božjom riječju izraženom u Svetom pismu te Isusom Kristom. U pitanju je duhovnost koja se živi u posebnosti svojstvenoj pojedinom staležu, i koja je "prožeta otvorenošću prema Bogu i bližnjemu, duhovnost koja mu pomaže da lakše izdrži 'suhoću' i krize u svom osobnom životu"¹² i koja se konkretizira na razne načine, npr. kao djelotvorna ljubav prema bližnjemu, čitanje Sv. pisma, osobna molitva, primanje sakramenata, sudjelovanje u euharistijskom slavlju.

Vjeroučitelj je pozvan biti i svjedok vjere koju uči (usp. CT 5), ne postavljajući dakle nikakvu ogradu između svoga osobnog - privatnog i javnog - života i Radosne vijesti koju naviješta, uvijek spreman dati i obavještenje i opravdanje vjere, po uzoru na sv. Petra koji kaže: "Budite uvijek spremni na odgovor svakomu koji od vas zatraži obrazloženje nade koja je u vama" (1 Pt 3,15).¹³ Da bi međutim njegovo svjedočenje bilo što djelotvornije i kako se kršćanstvo ne bi predstavljalo tek kao *potvrda* određene *ideje* nego kao *potvrda onoga što se nekoć dogodilo u Isusu Kristu*, vjeroučitelj mora imati mogućnost ukazati na konkretnu zajednicu vjernika koji prakticiraju svoju vjeru. Drugim riječima, svjedočenje pojedinca može ostati nedorečeno i krnje ako uzmanjka i djelotvorno svjedočenje konkretne zajednice vjernika. U isto se vrijeme može reći da ta činjenica postavlja i vjeroučitelja pred sasvim konkretan zahtjev: da bi bio dosljedan kršćanin i po mogućnosti primjer i uzor, svjedok svojim vjeroučenicima, treba se upitati da li se i u kojoj mjeri osjeća članom sveopće i,

dopuštaju uključivanje svećenika ukoliko nema bar 8-9 sati vjeronauka tjedno. Usp. "Notiziario della CEI", 15. lipnja 1968, str. 133-141.

¹⁰ Usp. *Gemeinsame Synode*, str. 123-152, br. 1.1.2.

¹¹ Usp. H. LANG, *Das Kreuz mit den Religionsunterricht. Warum tun sich Pfarrer mit dem Religionsunterricht schwer?*, u "Katechetische Blätter", 113(1988)5,330-339. Autor ovog priloga je laik i član je ekipe koja se brine za trajnu formaciju đakona i kapelana u bamberškoj biskupiji.

¹² Usp. *isto*, str. 21.

¹³ Usp. *isto*, str. 20.

što je osobito važno, konkretne mjesne ili, još jasnije rečeno, konkretne župne i područne crkvene zajednice.¹⁴ Dosljedno tome i konkretna crkvena zajednica mora sebi postaviti isto pitanje, pitajući se ujedno kakva je i kolika njezina skrb i zanimanje za konkretne vjeroučitelje. Svaki od ta dva zahtjeva uključuje i konkretan prijedlog i obvezu da i pojedinac-vjeroučitelj i zajednica vjernika stoje objema nogama čvrsto na zemlji, tj. da računaju na konkretnu moguću zajednicu odnosno pojedinca, a ne samo na one idealne, najbolje od svih mogućih. To je pak obilježje onih koji znaju i žele pokazati sasvim jasan smisao za (konkretnu) stvarnost i živjeti iskazujući ga.

2. Složenost i problematika odnosa

Tri su čimbenika i mjesta osobito važna za svaki rast i odgoj: obitelj, škola i društvo. U tome smislu želi se posebna pažnja posvetiti odnosu i međusobnom nadopunjavanju odnosno potpomaganju vjeroučitelja i roditelja, odnosno vjeroučitelja i škole. Isto se tako čini nemoguće raspravljati o ulozi i liku vjeroučitelja a da se u tom složenom odnosu, bar ukratko, ne spomenu i mjesto i uloga vjeroučenika. Međusobni odnos i utjecaj društva i vjeroučitelja ovaj se put izostavljaju, jer bi to, među ostalim, proširilo ovo proučavanje izvan granica zadanih prostorom i vremenom koji su mu namijenjeni u ovom časopisu, a s druge strane i stoga što bi napose u ovom slučaju bilo potrebno izvršiti detaljnije proučavanje tog suodnosa u našoj konkretnoj sredini.

2.1. Vjeroučitelj i roditelji

Roditelji su prvi i prvenstveni odgojitelji svoje djece pa tim samim i njihovi prvi vjeroučitelji. U okviru odgojnog procesa škola a potom i vjeroučitelj u školi daju njima svojstven doprinos odgoju i obrazovanju djece i mladih općenito, odnosno njihovom uvođenju i rastu u vjeri kao i informiranju o vjeri. Važno je da i vjeroučitelj gaji odgovarajuću svijest o ulozi i zadatku roditelja te o svojoj vlastitoj ulozi u cjelokupnom odgojno-obrazovnom procesu. Tu

svijest treba nastojati konkretizirati pronalženjem načina za uspostavljanje kontakta s roditeljima ne samo zato da bi ih se obavijestilo o dobrim ili lošim ocjenama njihova djeteta nego i prije svega stoga da se čuje i glas roditelja. Neće to uvijek biti ni lako ni jednostavno - neki roditelji će se npr. zanimati za one predmete koji su "važni" ili iz kojih dijete ima slabu ocjenu, drugi će opet uistinu teško naći vremena da i s vjeroučiteljem porazgovaraju o svojoj djeci, a bit će nažalost i takvih koji se za svoje dijete uopće neće zanimati. Vjeroučitelj treba biti svjestan da je on jedan od odgojnih čimbenika, ali treba isto tako biti svjestan i uloge i važnosti roditelja poštujući njihovu ulogu i zadatak, nastojeći sa svoje strane učiniti konkretne korake kako bi uspostavio, makar i minimalan, osobni kontakt s roditeljima. Treba uostalom uvijek imati u vidu činjenicu da su, unatoč modernom načinu života, upravo roditelji ti koji redovito najviše znaju o svome djetetu i najbolje ga poznaju.¹⁵

2.2. Vjeroučitelj i škola

Pedagogija sama po sebi zahtijeva jasnoću ciljeva, a s time u vezi i konkretna religijska pedagogija mora u svom sadržajnom i metodičkom planiranju voditi računa o konkretnim naslovniciima.¹⁶ Imajući u vidu specifičnost škole i vjeronauka u školi, Cravotta¹⁷ podsjeća da je vjeroučitelj u školi

¹⁴ Usp. H. KESSLER, *Schwierigkeit zu glauben. Woran der Religionslehrer - und nicht nur er - sich halten kann?*, u "Katechetische Blätter", 105(1980)1,67-78, ovdje 76-78.

¹⁵ Usp. E. RAUSCHER, *Praxisorientierte Thesen zur Kooperation von Religionslehrern und Eltern*, u "Christlich-pädagogische Blätter", 103(1990)6,277-280. Autor je svoje razmišljanje o odnosu vjeroučitelja i roditelja uobličio u deset teza u kojima nastoji izreći najbitnije crte odnosa i dužnosti vjeroučitelja i roditelja koje, uz poštivanje specifičnosti situacije, mogu vrijediti i općenito, dakle i u nas.

¹⁶ Usp. F. MORITZ, *Religion und Lehrerbildung. Das Fach Religionspädagogik an der Pädagogischen Akademie*, u "Christlich-pädagogische Blätter", 87(1974)1,25-29; 3, 143-146; 4, 216-220; ovdje 28. i 144.

¹⁷ Usp. G. CRAVOTTA, *Professionalità nell'insegnamento della religione cattolica*, Torino, Società editrice internazionale, 1991, osobito str. 213-222 ("Professionalità dell'insegnante di religione cattolica").

odgojitelj i kulturni djelatnik uz pomoć svog predmeta. Temelj profesionalnosti vjeroučitelja taj autor izvodi iz vjeroučiteljeva prisustva u školi. To je onaj vjeroučiteljev *biti* po kojem on ima zadatak riješiti kulturne i pedagoške zadatke što ih škola postavlja pred njegov predmet. Njegova će se profesionalnost izraziti kroz kompetentno rješavanje kulturnih i odgojnih zadataka što ih programi namjenjuju vjeronauku u školi. Stoga je samo po sebi razumljivo da vjeroučitelj u školi posjeduje spremu i stručnost na dva za njega specifična područja: s obzirom na predmet koji predaje i s obzirom na pedagoško-didaktičko-metodološko područje. Može se dakle reći da, upravo u skladu sa zahtjevima suvremene pedagoške znanosti, i vjeronauk u školi i vjeroučitelj trebaju:

- promovirati neprekidnu raspoloživost za konstruktivno suočavanje s pluralizmom poimanja i postavki s obzirom na religiju;
- vrednovati više intelektualnu znatiželju i maštovitost, neovisnost i kritičku sposobnost nego li jednostavno memoriranje nastavne građe i materijalno ponavljanje onoga što se već naučilo;
- da se učenicima nikada ne prenose rezultati nekog istraživanja a da oni od jednog do drugog slučaja ne upoznaju metode i postupke koje se slijedilo u samom istraživanju odnosno ako se u svakom slučaju nisu ustanovile i uočile bilo polazne pretpostavke bilo 'interesi' koji su u igri;
- da slijed priopćivanja u dijalektičkom smislu, što su ga ostvarili učenici, postane predmetom znanstvenog razmišljanja."¹⁸

Vjeroučitelj osim toga treba nastojati živjeti i ponašati se kao odrasla osoba koja ne stavlja u prvi plan svoju ulogu (vjeroučitelj) nego sebe kao odraslu i odgovornu osobu koja zna cijeniti volju i slobodu sugovornika. Kršćansku će vjeru nastojati predstavljati ne prije svega kao neki "zastvoreni" sustav ili neku jednom zauvijek definiranu ideologiju nego potičući vjeroučenika na osobno uspoređivanje i preispitivanje svoga života i stava. S time u vezi

treba istaknuti i *zrelu pedagošku osjetljivost* koja se očituje kao: "a) svijest o *složenom ustroju i cjelovitom dinamizmu* odgojnog iskustva, koje obuhvaća i njegovu religijsku dimenziju; b) *priznavanje laičnosti* kulture i škole: njihove pravedne autonomije značenja, koja je međutim upisana na obzorju konačnog smisla stvarnosti i čovjeka, otvorenog Objavi; c) svjedočenje *crkvene pripadnosti* vjeroučitelja u školi, u pluralističkom ozračju priznavanja raznih uporišnih ideala; d) svijest o *formativnom nadopunjavanju* između vjeronauka u školi i župne kateheze - iako je riječ o dvije različite stvarnosti; e) *odgojni mentalitet*, koji promatra stvari i osobe sa svoje posebne 'točke gledišta' i svojom specifičnom 'operativnom logikom' - kao neku vrst 'meta-pedagoške' i 'meta-disciplinarne kompetencije' po kojoj vjeroučitelj u školi ne postaje "sveznadar" nego štoviše 'učitelj-povezivatelj'."¹⁹

2.3. Vjeroučitelj i vjeroučenici

Vjeroučenici od vjeroučitelja očekuju određene kvalifikacije, kako s obzirom na postavku i izvođenje nastavne jedinice, tako i s obzirom na stručno znanje i pravednost, ali isto tako pa čak i više na razumijevanje, prijateljstvo i strpljivost.²⁰ Vjeroučitelj bi mogao vršiti i ulogu neke vrsti vjerskog mentora, koji je vjeroučenicima u isto vrijeme i vođa, uzor, jamac i posrednik vjere koji promiče relacijsku, utjelovljujuću i kontekstualnu dimenziju odgojnog procesa i posredovanja vjere.²¹ U njemu se osim toga nadaju pronaći i savjetnika u teškim pitanjima svoga osobnog života, ali i uvjerenog i osvjedočenog kršćanina. Naime, "učenici osobito primjećuju na nastavniku njegove ljudske kvalitete. Učitelj vjere mora, po uzoru na Krista, biti i učitelj hu-

¹⁸ Usp. *Gemeinsame Synode*, str. 123-152, br. 1.2.3.

¹⁹ C. FEDELI, *Finalità educative dell'insegnamento della religione cattolica nella scuola secondaria superiore*, u "Orientamenti pedagogici" 41(1994)2,219-232, ovdje 231-232.

²⁰ Usp. *Zum Berufsbild*, str. 17.

²¹ Usp. S. HIGGINS MATTHAEI, *Faith-Mentoring in the Classroom*, u "Religious Education", 86(1991)4,540-549.

manosti. Ne samo svojom kulturom nego i svojom ljubavlju, taktom, razumijevanjem, vedrinom duha, ravnotežom sudova, strpljivošću u slušanju, smirenošću u odgovorima, raspoloživošću za osobni dijalog. Nastavnik koji ima jasnu viziju kršćanskog svijeta i prema njoj dosljedno živi, uspijeva dovesti učenike do iste jasne vizije i potaknuti ih na dosljedno djelovanje.”²²

U suvremenom pluralističkom društvu u kojemu je religija često tek jedan od “proizvoda” što se nude na svakodnevnoj “tržnici” ponuda i ideja, vjeroučitelj se nerijetko nalazi u situaciji da treba vjeroučenicima dokazivati smisao i opravdanost prisutnosti svoga predmeta u školskom okolišu. S time u svezi javlja se i dvostruka napast: s jedne strane da se bude previše strog, a s druge da se bude previše popustljiv, a sve to ne bi li se bar na taj način udobrovoljilo i privuklo nezainteresirane vjeroučenike. Ako se pritom međutim ne vodi računa o samoj biti i o temeljnim svojstvima predmeta koji se predaje kao i o ostalim predmetima koji su dio školskog programa, postoji opasnost da i poradi toga vjeroučitelj doživi osudu odnosno da bespomoćno prisustvuje nezainteresiranosti vjeroučenika. Iako je kod nas vjeronauk u školi izborni a ne obvezatni predmet pa se dakle pretpostavlja da u vjeroučenika koji ga pohađaju postoji određeno pozitivno predraspoloženje, ipak se vrlo vjerojatno i za nas može reći, slično kao i u nekim zapadnim sredinama, da među vjeroučenicima postoje oni koji osobno odnosno zajedno s drugim članovima svojih obitelji prakticiraju i žive svoju vjeru, ali i oni drugi kod kojih je vjera ne samo poljuljana nego manjka bilo njihov osobni bilo obiteljski angažman odnosno prakticiranje pa u krajnjem slučaju čak i osobno zanimanje za vjeru. Iako u nas nisu provedena istraživanja o razlozima upisa ili neupisa na vjeronauk u školi s obzirom na osobna očekivanja vjeroučenika i/ili njihovih roditelja, ipak se može s velikom vjerojatnošću pretpostaviti da neki roditelji upisuju svoju djecu na vjeronauk u školi ne poradi toga što su osobno praktični vjernici nego više u želji da im dijete dobije “dobar” odgoj ili jednostavno stoga što “tamo” neće naučiti ništa lošega. Na prvi pogled možda može izgledati previše grubo ili pak smio-

no, gotovo heretički, uvažavati takve zahtjeve i prijedloge, ali tu bi trebalo uvažiti iskustvo iz prakse drugih zemalja kao i činjenicu da vjeronauk u školi u određenim (početnim) trenucima može biti više “informacija” nego “formacija”, odnosno u većoj mjeri “evangelizacija” nego “katehizacija” ili jednostavno rečeno, kod nekih vjeroučenika, pogotovo nakon desetljeća sustavne ateizacije cjelokupnoga društvenog života i bića, nedostaje dobra volja ili iskrenost - često je naime u podsvijesti još uvijek prisutno i nesvjesno poimanje religije kao “opijuma” naroda, a da i ne govorimo o utjecaju sveprisutne sekularizacije. Iz svega toga proizlazi da bi i kod nas trebalo imati u vidu kako uspjeh ili neuspjeh vjeronauka u školi ne može biti promatran jedino i isključivo kroz prakticiranje određenih vjerskih čina sa strane vjeroučenika.²³

Uvaživši različitost konkretne situacije između Hrvatske i npr. Njemačke, a imajući u vidu i riječ crkvenog učiteljstva, ali i iskustva i napore drugih sredina, možemo se složiti s W. Langerom da se upravo stoga što na vjeronauku u školi nisu prisutni samo vjeroučenici koji su praktični i uvjereni vjernici, nego i oni koji su religijski nezainteresirani odnosno nemaju dostatnog, a u određenim slučajevima gotovo nikakvog vjerskog znanja i iskustva, vjeroučitelj u školi ne može danas više poistovjetiti jedino s ulogom katehete, budući da, kako to naglašava isti autor, određene vjeroučenike ne uspijeva uvoditi u vjeru i u Crkvu: njih će naime o tome trebati prije svega obavještavati ili ih učiniti, da se tako izrazim, osjetljivima odnosno spremnijima da prihvate kao mogućnost i razmišljanje o tim

²² *Vjerska dimenzija*, 1989, br. 96 (str. 54). Razmatrajući ulogu vjeroučitelja i njegov odnos prema vjeroučenicima, Hemel će, govoreći o “osobnom učenju” koje se povodi za primjerima, primijetiti da je “religijska biografija”, drugim riječima osobni primjer življenja i doživljavanja kršćanstva osobiti primjer i poticaj “osobnom učenju” pojedinog vjeroučenika. Usp. U. HE-MEL, *Wie bewältigen Religionslehrer ihren Alltag?*, u “Religionsunterricht an höheren Schulen”, 29(1986)4, 249-258, ovdje 253-255.

²³ Usp. *Gemeinsame Synode*, str. 123-152, br. 1.1.2 i 1.4.

stvarnostima. Isto je tako prihvatljiv zahtjev koji se postavlja pred vjeroučitelja da on treba biti svjedok u vjeri, ali trebalo bi se više pozabaviti pitanjem *kako* i *gdje* on to može biti u konkretnoj situaciji u školi danas: u iznošenju određenih iskustava, moljenjem u razredu, određenim oblikom ponašanja prema vjeroučenicima? Trebalo bi ipak biti oprezan kako se ni u ovom slučaju ne bi stavljaio isključivi naglasak na potrebu *osobnog svjedočenja vjeroučitelja* umjesto da se ima u vidu potpuniji zahtjev, koji naglašava potrebu *osobnog svjedočenja sveukupne zajednice vjernika*.²⁴

3. Formacija i kvalifikacija vjeroučitelja

U vrijeme zahuktale sekularizacije i materijalizacije, u procesu dubokih društvenih promjena i u vrijeme krize vjerovanja i nevjerovanja, transcendentalnih i ovozemnih vrednota, izbor vjeroučiteljskog poziva često je svojevrsna enigma ne samo za sredinu u kojoj vjeroučitelj živi i radi, nego i za društvo u cjelini, a napose za njegove izravne sugovornike, vjeroučenike. Složenost odgojno-obrazovnog procesa uvijek je od odgojitelja zahtijevala određenu spremu i znanje, a to se pitanje danas sve više i sve jasnije uobličava kao izričit zahtjev za stručno i kvalificirano školovanje i trajnu formaciju vjeroučitelja.

3.1. Izbor vjeroučiteljskog poziva

Živimo u vrijeme kad više nije samo po sebi razumljivo da netko bude npr. katolik ili, drugačije rečeno, kad je samo po sebi razumljivo da netko i nije katolik, štoviše da vjeruje drugačije od nas ili je jednostavno ateist, onaj koji ne vjeruje ni u šta nadnaravno. Nije stoga čudno što će se vjeroučitelj češće naći u situaciji da će morati pred svojim učenicima obrazlagati razloge svoga vjerovanja i izbora, ne samo s obzirom na vjeru nego i poziv. S jedne strane, možda će neki vjeroučenik njegovo angažiranje protumačiti kao jednostavno rješavanje materijalnog vida životne egzistencije, dok će - naročito kad je očito da to nije bio prvotni razlog ili da o tome nika-ko ne može biti riječi, npr. kad se radi o

vjeroučitelju-dobrovoljcu, koji nije plaćen za svoj posao, kao što je to često slučaj kod vjeroučitelja-katehista u župnoj zajednici - biti postavljeno pitanje: "A zašto Vi to uopće radite kad Vam to nije potrebno za rješavanje Vaše životne egzistencije?" S time u vezi nije zanemarivo niti u kolikoj je mjeri vjeroučitelj uključen u neku konkretnu zajednicu vjernika odnosno koliko se osjeća njezinim živim i sastavnim dijelom.²⁵

Za vjeroučitelja je stoga posebno važno da bude pažljiv i otvoren za religijsku dimenziju stvarnosti, tj. da je sebi postavio pitanje i da je potražio odgovor u vezi sa smislom života, a isto tako i da vjera i religija za njega ne budu samo "predmet" nego i položaj, odnosno stanje osobno življenog opredjeljenja i izbora, što će se očitovati i u suodgovornosti za sadržaj vjeronauka, iako je svjestan i pozitivnih i negativnih strana zajednice vjernika kojoj pripada, što se na poseban način očitivalo tijekom dvadesetstoljetne povijesti Crkve. Ta svijest i opredjeljenje za Krista i crkvenu zajednicu neće mu međutim priječiti da vjeroučenicima znade u isto vrijeme pružiti i odgovarajući uvid u poimanje onih koji drugačije vjeruju. U određenim će trenucima biti svjestan da je pozvan biti i svjedok i navjesitelj svoga vjerskog opredjeljenja pred svojim kolegama, nastojeći prije svega biti s njima solidaran. U tome smislu važna je i njegova povezanost sa širom crkvenom

²⁴ Usp. W. LANGER, *Der Religionslehrer zwischen den Erwartungen, Kritik und Forderungen. Die Bedeutung programmatischer Erklärungen für die Wirklichkeit des Religionsunterrichts*, u "Katechetische Blätter", 107(1982)1,4-19, osobito str. 13-14. Langer u ovom prilogu ima u vidu prije svega konkretnu i suvremenu njemačku situaciju koju analizira vodeći računa o zahtjevima i prijedlozima "Općeg katehetskog direktorija" (1971), papine pobudnice "Catechesi tradendae" (1977), izjave njemačke BK o vjeronauku u školi (1972) odnosno Njemačke sinode o istom predmetu (1974) te posebne izjave udruženja Katoličkih roditelja njemačke (Vjeronauk u školi - briga za kršćanski odgoj, 1980).

²⁵ Usp. R. SAUER, *Was bewegt mich, andere zum Glauben hinzuführen?*, u "Christlich-pädagogische Blätter", 100(1987)6,311-314.

zajednicom koja je pozvana pratiti ga i podržavati.²⁶

3.2. Stručnost vjeroučitelja

S obzirom na stručnost vjeroučitelja, može se govoriti o njegovoj nadležnosti disciplinsko-didaktičke odnosno relacijsko-pedagoške naravi. S obzirom na disciplinsko-didaktičko područje ističe se vjeroučiteljeva nadležnost u vezi s disciplinarnim sadržajima i problemima vezanim uz didaktiku. Što se tiče relacijsko-pedagoškog područja, ističe se nužnost da vjeroučitelj ima odgovarajuću psihopedagošku, opću metodološku i pedagošku spremu. Osim toga, potrebno je da bude upućen u teoriju kulture i ljudske spoznaje kao i to da, svjestan da ne može biti stručnjak za sve i duboki poznavatelj svega i svakog područja, znade *povezivati* različita područja i spoznaje. Ukoliko je riječ o vjeroučitelju laiku, važno je naglasiti da on jest i treba ostati laik pa se kao takav i osjećati i usavršavati. U svakom slučaju, svaki vjeroučitelj treba biti svjestan da je istovremeno i na poseban način pozvan biti i *odgojitelj* i *priopćavatelj, komunikator*, da je pozvan na uspostavljanje *znakovitog i autentičnog odnosa* s vjeroučenicima, koji se u tom procesu trebaju osjećati *autentičnim partnerima* koji su vrednovani u interakcijskom procesu tako što i sami mogu iznijeti svoje mišljenje, doživljaje i iskustva, a to pretpostavlja i emocionalno poistovjećivanje vjeroučitelja i vjeroučenika s kršćanskom porukom, dok vjeroučitelj nastoji prenijeti objektivne činjenice, vodeći pritom računa o osobnom kao i o egzistencijalnom značenju kršćanske poruke.²⁷ Drugim riječima, od vjeroučitelja se traži da bude kompetentan s obzirom na svoju struku, crkvenost i usmjerenost na vjeroučenike, pri čemu kompetentnost vezana uz struku može biti promatrana kao odgovarajuća znanstvena, didaktička i metodička stručnost odnosno, kao što je to već bilo istaknuto, vjeroučitelj treba imati određene komunikacijske, interpersonalne i specifično religijsko-pedagoške sposobnosti.²⁸ Potrebno mu je dakle određeno pedagoško i teološko znanje, ali se u svome radu, što je posve

razumljivo, može korisno služiti i odgovarajućim pomagalima, kao što su npr. knjige među kojima posebno mjesto zauzima katekizam odnosno vjeronaučni udžbenik. U tome smislu svakako će posebno korisno biti i hrvatsko izdanje "Katekizma Katoličke crkve" koji je odlično pomagalo za katehizaciju i odgoj u vjeri, a samim time i pomagalo za područje religijske pedagogije. Vjeroučitelj će naime u određenim trenucima osjećati potrebu da se posluži nekim priručnikom u kojemu može naći osnovni pregled temeljnih sadržaja kršćanske vjere te otkriti unutarnji međuodnos između pojedinih vjerskih istina. U nekim slučajevima trebat će mu i knjiga-priručnik za ispravnije i točnije izražavanje odnosno temeljni teološki leksikon u kojemu može pronaći odgovarajuće formule i predloške za sažeto i cjelovito izricanje vjere i učenja Crkve.²⁹

3.3. Posebna i trajna formacija vjeroučitelja

Nakon odgovarajuće pripreme i školovanja, vodeći uvijek računa o neposrednom iskustvu vjeroučitelja koji već vrše tu službu,³⁰ tijekom konkretnog rada potrebno je

²⁶ *Gemeinsame Synode*, str. 123-152, br. 2.8.

²⁷ Usp. C. NANNI, *La competenza pedagogico-didattica*, u: C. BISSOLI - Z. TRENTI, *Insegnamento della religione e professionalità docente*, Leumann (TO), Elle Di Ci, 1988, str. 217-224; H. FRANTA, *L'insegnamento della religione e la piattaforma comunicativa: riflessioni e proposte sulla comunicazione relazionale*, ondje, str. 225-234.

²⁸ Usp. U. HEMEL, *Wie bewältigen Religionslehrer ihren Alltag?*, u "Religionsunterricht an höheren Schulen", 29(1986)4, 249-258, ovdje 251.

²⁹ Usp. H. KRÄTZL, *Was erwartet die Kirche vom Glaubensvermittler?*, u "Katechetische Blätter" 110(1985)2, 105-120, ovdje 112. Krätzl u katekizmu nalazi odgovarajuću knjigu za sve te potrebe i nakane. Naravno, on u ono vrijeme još nije ni mogao govoriti o uporabi i korisnosti ili manjkavosti Sveopćeg katekizma nego se obazirao prije svega na postojeću katehetsku i religijsko-pedagošku literaturu njemačkog govornog područja. Sigurno je međutim da novoizašli "Katekizam Katoličke crkve" može osobito pogodno poslužiti kao leksikon ili sažetak, istina prilično opširan, katoličke vjere.

³⁰ Nakon II. vat. sabora svećenički kandidati obavezno pohađaju i predmet "katehetike", koji im treba dati barem osnovni uvid u složenost vjeronaučne problematike. Usp. SACRA CONGREGAZIONE PER I SEMINARI E LE UNIVERSITÀ DEGLI STUDI, *Lettera circolare*

voditi brigu i o *trajnoj formaciji*, što se naročito ističe nakon što je taj isti pojam 1972. godine podržao UNESCO.³¹ Radi trajne formacije vjeroučitelju trebaju biti na raspolaganju ponude sa strane odgovarajućih školskih ustanova kao što su teološki fakulteti i instituti te njima srodne ustanove, odnosno razni oblici stručnih konferencija, "tjedana", ljetnih i zimskih "škola" te stručna literatura: knjige i časopisi.³² Odgovarajući oblici trajne formacije ne moraju biti predviđeni samo kao školovanje u vidu postizanja daljnjih akademskih naslova, npr. profesor, magistar, doktor nauka, nego i prije svega kao istinsko trajno usavršavanje (vjero)učitelja koji već imaju određenu stručnu spremu i kao takvi su osobno izravno i aktivno već uključeni u (vjero)učiteljsku službu, ali žele ne samo ostati "ažurni" nego i stručno, pojedinačno i zajednički, produbljivati svoje znanje, razmjenjivati iskustva i upoznavati se s najnovijim teoretskim i praktičnim dostignućima na svome području. Neki osjećaju potrebu da upravo na taj način pojasne i rasprave suvremena pitanja u svezi s društvom, vrednotama, smislom života, religije, Crkve i vjere, probleme koji se postavljaju upravo na vjeronauku i u vezi s vjeronaukom u školi. Trajna formacija trebala bi osim toga pomoći vjeroučiteljima, svjesnima da nisu nikakvi "vjerski profesionalci" koji tek "prenose 'gotovu' vjeru",³³ da obnove i prodube teološke sadržaje, dobiju pomoć u svezi s ustrojem i razradom tih sadržaja te procesom njihova poučavanja u vjeronaučnoj nastavi. Zatim bi trebala poslužiti daljnjem pojašnjenju uloge i mjesta vjeroučitelja u crkvenoj i školskoj zajednici, produbiti vjeroučiteljevo razumijevanje i razmišljanje vjere te učvrstiti i umnožiti njegovo samopouzdanje, radost i zauzetost u vjeronaučnoj nastavi.³⁴ Razlikujući razine ostvarivanja i odgovornosti u pastoralnoj djelatnosti te ističući kao mjerilo služenje crkvenoj zajednici, Alberich³⁵ ističe tri temeljne dimenzije u formaciji pastoralnih djelatnika, što se može sasvim sigurno primijeniti i na vjeroučitelje u školi. Oni naime trebaju *biti, znati i znati učiniti*. Prva dimenzija odnosi se na potrebu da

vjeroučitelj bude kršćanin koji je uvjereni vjernik, dakle relativno miran i smiren u svom kršćanskom opredjeljenju i odrastao u vjeri, čovjek svoga vremena koji ima ljudsku zrelost, kršćansku izvornost i osjeća s crkvenom zajednicom te je spreman za

'Mentre in ogni parte' agli ordinari dei luoghi circa la preparazione catechistica dei candidati al sacerdozio (3. rujna 1963), u: *Enchiridion Vaticanum. Supplementum I. Documenti Ufficiali della Santa Sede. Omissa 1962-1987*, Bologna, Edizioni Dehoniane, 1990, str. 3-15. Važnost i posebnu korisnost iskustva vjeroučitelja koji već predaju vjeronauk u školi te odgovarajućeg razmišljanja i ozbiljnog uzimanja u obzir njihovih primjedaba i prijedloga ističe i E. DAMIANO u svome prilogu *Lo statuto disciplinare-scolastico dell'insegnamento della religione*, u: C. BISSOLI - Z. TRENTI, *Insegnamento della religione e professionalità docente*, Leumann (TO), Elle Di Ci, 1988, str. 131-159, ovdje 158.

³¹ Usp. G. MALIZIA, *Scuola e strategie educative*, u: C. BISSOLI - Z. TRENTI, *Insegnamento della religione e professionalità docente*, nav. dj., str. 47-81. S time u svezi, autor ističe temeljna usmjerenja novog načina odgoja i formacije: a) odgajnik je u središtu formativnog sustava; b) autoformacija (odgajnik postaje autor i gospodar svoje formacije); c) individualizacija pouke; d) pozitivno razlikovanje; e) umnažanje formativnog ustroja; f) jednakost raznih formacijskih oblika; g) pokretljivost korisnika; h) predškolski odgoj kao bitan preduvjet svakog oblika formacijske politike (str. 49).

³² U istraživanju provedenom među vjeroučiteljima njemačke biskupije Triera ustanovljeno je da mnogi od njih ne samo povremeno nego štoviše često odnosno redovito čitaju neki od mnogobrojnih katehetskih odnosno religijskopedagoških časopisa, a velik je i postotak onih koji sudjeluju u različitim oblicima tečajeva radi permanentnog usavršavanja. Većina ispitanih vjeroučitelja ujedno su i članovi nekog od profesionalnih udruženja, npr. udruženja vjeroučitelja, odgojitelja ili filologa. Usp. B. SCHACH, *Der Religionslehrer im Rollenkonflikt. Eine religionssoziologische Untersuchung*, München, Kösel, 1980, str. 82-84.

³³ U. KUHLMANN, *Den Glauben leben. Wie ReligionslehrerInnen als geistliche Menschen beleben können*, u "Katechetische Blätter", 115(1990)5,327-330, ovdje 329.

³⁴ Usp. A. GLEISSNER, *Fortbildung Konkret. Fernstudium für katholische Religionslehrer an berufsbildenden Schulen*, u "Katechetische Blätter", 115(1990)1,58-60. Autor opisuje konkretan primjer tečajeva za vjeroučitelje na stručnim školama što ih je počevši od svibnja 1983 organiziralo odgovarajuće učilište biskupije Würzburg.

³⁵ Usp. E. ALBERICH, *La formación de catequistas*, u "Teología y Catequesis", 1(1982)3,369-384; ISTI, *Formación de cuadros para la acción pastoral en las grandes ciudades*, u "Teología y Catequesis", 7(1988)25, 127-137.

komuniciranje i uz to je bogato motiviran. *Znati* se odnosi na kulturnu i intelektualnu formaciju vjeroučitelja, što obuhvaća biblijsko-teološko, antropološko, društveno-pastoralno, metodološko i tome slična područja. Vjeroučitelj treba drugim riječima poznavati pastoralno-odgojni nacrt sveopće i mjesne Crkve, zatim narav i svrhu kateheze odnosno vjeronauka u školi, sadržaj odnosno poruku kateheze i vjeronauka, vjeroučenike, društveno-kulturni okoliš u kojemu se odvija vjeronauka te metodologiju konkretnog djelovanja, dajući prednost sintezi i induktivno-iskustvenoj metodi. *Znati učiniti* odnosi se napokon na konkretnu djelatnu stručnost vjeroučitelja tj. na njegovu sposobnost programiranja, odgoja, animiranja i priopćivanja. Ovaj zahtjev uključuje napor za poznavanje i analizu, tumačenje i vrednovanje konkretne situacije. Vjeroučitelj je osim toga pozvan na formuliranje ciljeva svoga rada, kao i na pronalaženje suradnika i rad s njima. On treba znati urediti te pripremiti teme i sadržaje, tehniku postupka i odgovarajuća pomagala, vodeći računa o mjestima i o vremenu odvijanja svega toga.

Sigurno je isto tako da će se mnogi htjeti složiti s belgijskim isusovcem, poznatim katehetičarem A. Fossionom, koji upozorava na dvije opasnosti u procesu osposobljavanja vjeroučitelja: s jedne strane postoji naime *opasnost od teološke vulgarizacije*, a s druge strane od *posebne specijalizacije*.³⁶ Vjeroučitelj treba, slaže se Fossion, biti osoba koja *zna činiti*, a to opet znači da treba biti osoba koja *zna načiniti korelaciju*, koja je sposobna povezati znanje koje ima. Poteškoće ne proizlaze naime samo iz slučajeva u kojima nedostaje znanje nego i iz slučajeva kad nedostaje sposobnost povezivanja znanja koje osoba ima ali nije sposobna da ga u dovoljnoj mjeri iskoristi, upravo zbog nedostatka nužne sinteze, napose s obzirom na suodnos raznih vidova pod kojima se može očitovati kršćanska vjera odnosno konkretno življeni kršćanski život. Imajući u vidu konkretne poteškoće uslijed kojih je visoka specijalizacija onemogućena ponajčešće zbog pomanjkanja dostatnog vremena, Fossion se zalaže za

konkretnu moguću formaciju koju on naziva općom. Njezin je cilj postizanje različitosti i jasnog oblikovanja pojedinih područja formacije. Glede različitosti potrebno je uvesti kandidata u opću problematiku, u razne grane teologije te u katehetsku praksu. Jasno oblikovanje ostvaruje se kao nastojanje za vezivanjem jednih uz druge, npr. povezivanjem humanističkih i teoloških znanosti. Autor stoga pristupa razradi modela koji uvijek slijede dvostruko pravilo: zahtjev jednostavnosti i zahtjev širine odnosno prostornosti. Konkretni model predstavlja dakle spajanje teološke refleksije o sadržaju i metodološke primjene sadržaja. Umjesto o sadržaju može se govoriti i o sredstvu, ukoliko čitav proces služi proizvodnji novoga znanja koje će se upotrijebiti u praksi.

3.4. Dvostruka kvalifikacija vjeroučitelja

Nadajmo se da će se s vremenom i u nas pojaviti ne samo kao teoretska mogućnost nego i kao konkretna prilika odnosno kao unaprijed točno oblikovana ponuda mogućnost tzv. dvostrukog stručnog usmjerenja, kao što je to već slučaj npr. kod nekih drugih humanističkih predmeta - istovremeni studij za profesora engleskoga i njemačkoga, odnosno za dva srodna predmeta, a to je već ustaljena i provjerena praksa u nekim zemljama, gdje se studenti istovremeno pripremaju za poziv vjeroučitelja u školama i npr. za poziv pedagoga.³⁷

³⁶ Usp. A. FOSSION, *Enseigner des savoirs inventifs*, u: *Formation et Église. Pratiques et réflexion. Actes du colloque européen mai 1985 - Strasbourg organisé par l'Institut de Pédagogie religieuse de la Faculté de Théologie catholique*, Paris, Beauchesne, 1987, str. 31-52.

³⁷ Takva dvostruka kvalifikacija vjeroučitelja ima sigurno svojih pozitivnih i svojih negativnih vidova. Pozitivno bi bilo npr. to da se određeni vjeroučitelj/ica može s vremenom slobodno odlučiti hoće li nastaviti biti vjeroučitelj ili ne, a u školama gdje ne bi imao dovoljan broj sati iz vjeronauka, mogao bi preuzeti predavanja iz drugog predmeta. Osim toga, takva bi specijalizacija bila i jedan od konkretnih dokaza da je ta osoba - vjeroučitelj/ica - "sposobna" i za nešto drugo, ali je svjesno odlučila izabrati baš taj poziv. Međutim, i tu bi trebalo imati u vidu mogućnost da se konkretna osoba preoptereti uslijed profesionalnih zadataka vezanih uz dva različita pred-

Takav studij često postoji npr. pri njemačkim visokim učilištima. Vrlo je vjerojatno da sličnih slučajeva ima, kao što ih je već i bilo, i u nas, u Hrvatskoj. Međutim, pogotovu u prošlom režimu, to je bio prije svega pojedinačni nacrt i napor određenih pojedinaca, koji su istovremeno ili susljedno studirali npr. na filozofskom i na teološkom fakultetu. Nakon demokratskih promjena i ponovnog uključivanja teologije u okvire državnih visokoškolskih ustanova trebalo bi razmisliti i o tim i takvim mogućnostima, stvarajući u tome smislu i odgovarajuće kriterije i unaprijed ponuđene mogućnosti. Ako netko studira npr. kao prvi predmet njemački, a kao drugi engleski, ne bi li nešto ekvivalentnoga trebalo već unaprijed zamisliti i omogućiti i za teologiju/religijsku pedagogiju i neki drugi predmet. Već ostvarena suradnja Teološkog i Filozofskog fakulteta u okviru zagrebačkog Sveučilišta te najavljeno uvođenje predmeta "Psihologija religije" i "Religijska pedagogija" za šk. god. 1994/95, te već dugo raspravljani ali neostvareni nacrt novog ustroja studija pedagogijskih znanosti u okviru hrvatskog visokog školstva, mogući su putokaz budućeg lakšeg ostvarivanja i takvog "dvostrukog" osposobljavanja budućih vjeroučitelja u školama. Nije međutim jasno je li takvo nešto predviđeno i najnovijim zamislama i poticajima za preustroj filozofsko-pedagoškog studija.³⁸

U istome pravcu mogla bi poći i jedna druga inicijativa, kojoj bi bio cilj jasno oblikovati zahtjeve koji se postavljaju pred budućeg vjeroučitelja i to s obzirom na stupanj škole u kojoj on djeluje odnosno s obzirom na stupanj školovanja koji se od njega traži. Napokon, u suvremenom je svijetu normalno tražiti određene kvalifikacije za određeni posao ili uslugu, pa zašto bi upravo ovdje, kad je riječ o vjeroučitelju, bilo drugačije? Ovdje prvenstveno mislim na konkretno oblikovane zahtjeve za stručnim znanjem i pripremom, što bi uvjetovalo ne samo vjeroučitelja nego i škole u kojima se on priprema. Ti zahtjevi trebali bi, naravno, biti plod zajedničkih napora dviju zainteresiranih odgojnih čimbenika: škole odnosno odgovarajućeg ministarstva te

crkvene zajednice odnosno odgovarajućeg crkvenog tijela. Možda bi nositelj i promicatelj tih napora moglo biti novoustanovljeno Vijeće za nauk vjere i katehizaciju HBK ili pak, isto tako tek nedavno ustanovljeni, Nacionalni katehetski ured? Ti bi zahtjevi trebali biti ne samo dobro zamišljeni nego i jasno i detaljno oblikovani te stavljeni na papir. Pritom bi trebalo voditi računa o opće prihvaćenim zahtjevima koji se postavljaju u svezi s formacijom i pripremom učitelja, bez obzira na konkretnu specijalizaciju. Tako se govori o pet formativnih kategorija: a) opća kulturna formacija; b) zajednički predmeti; c) temeljni predmeti; d) predmeti koje student-budući učitelj namjerava predavati; e) stručna praksa.³⁹

Primjer takvoga konkretiziranog oblikovanja studija budućih vjeroučitelja je dokument Njemačke biskupske konferencije u kojem se, točno s obzirom na vrstu škole u kojoj vjeroučitelj kasnije želi djelovati, postavljaju zahtjevi za stručnom spremom i znanjem, npr. poznavanje stranih jezika (za vjeroučitelja u gimnaziji se tako npr. ističe da treba i sam studirati latinski i grčki, a kao poželjno spominje se i poznavanje hebrejskog jezika) i teologije (Stari i Novi Zavjet, crkvena povijest, osnovna teologija, dogmatika, moralna teologija, crkveni društveni nauk, pastoralna teologija, religijska pe-

---

meta, no to je rješivo s jedne strane odgovarajućim školskim zakonom (minimalni i maksimalni broj sati u tjednu) te smislom za realnost i spoznajom dotičnog vjeroučitelja/ice o dometu vlastitih sila i snaga, što je svakako i znak povjerenja u njegovu/njezinu osobnu i ljudsku zrelost.

³⁸ Usp. npr. članak *Kakav pedagoški fakultet trebamo?* o razgovoru što ga je M. Flego vodila s dr. M. Polićem, prodekanom za nastavu Pedagogijskih znanosti zagrebačkog Sveučilišta ("Školske novine" 43(1994)18, str. 3).

³⁹ Usp. C. SCURATI, *Insegnamento e professione*, u: C. BISSOLI - Z. TRENTI, *Insegnamento della religione e professionalità docente*, Leumann (TO), Elle Di Ci, 1988, str. 245-268, napose str. 265-166. Što se tiče stručne prakse, autor spominje kao primjer: kurikularno programiranje, didaktičke metode, dijagnoze, materijale za pouku, sustave didaktičkog organiziranja. Uz to su, nastavlja autor, važni i razni oblici pouke, kao što su: izlaganja i konferencije, različita pomagala za učenje, kabineti, pojedinačno asistiranje, iskustvo u konkretnom radu i djelovanju te rad u internatima (str. 266).

dagogija, liturgika, crkveno pravo, filozofija). Posebno se pak ističu važnost i mjesto koje treba pridati studiju praktične teologije odnosno religijske pedagogije. S time u vezi predlaže se i određen broj sati predavanja tjedno (40 odnosno 70, ovisno o vrsti škole za koju se sprema budući vjeroučitelj). Kod nas je sigurno već puno učinjeno u tom smjeru time što su sve naše bogoslovne visokoškolske ustanove međusobno povezane (sa Zagrebom - KBF, odnosno Rimom /FTI-Gregoriana/). Neće ipak biti naodmet budu li se, napose imajući u vidu budućnost, i u tom smislu nastojali stvoriti konkretni prijedlozi i zahtjevi, drugim riječima budu li se oblikovali konkretni zahtjevi u svezi s nužnim kvalifikacijama za obavljanje vjeroučiteljskog poziva, u školi i u župi.⁴⁰

Novoustanovljeno Vijeće za nauk vjere i katehizaciju odnosno Nacionalni katehetski ured trebali bi promicati ustanovljivanje i rad staleškog udruženja vjeroučitelja. Isto tako bilo bi potrebno poraditi na tome da se, ako je ikako moguće, usklade i na jednom mjestu redovito obznanjuju razne već postojeće djelatnosti u vidu permanentne i posebne izobrazbe vjeroučitelja. U tu bi se svrhu moglo npr. na početku školske godine objaviti vrijeme i popis tečajeva, sastanaka i drugih susreta. Trebali bismo se osloboditi i nepotrebnog straha i skromnosti, da ne kažem stidljivosti, kao i opasnosti od samozatvaranja, tj. trebalo bi poraditi na tome da unaprijed i širem krugu zainteresiranih bude poznato mjesto, vrijeme i tema određenog skupa koji se u tom vidu organizira, i to ne samo na nacionalnoj nego i na biskupijskoj, regionalnoj ili mjesnoj razini. Nije li naime već došlo vrijeme da s pojedinim pothvatima i skupovima nastojimo upoznati, po mogućnosti unaprijed, sve moguće zainteresirane, na nacionalnoj razini? Ne bi li isto tako bilo korisno i potrebno o radu skupa, a napose o njegovim zaključcima, obavijestiti širu javnost? Ovo ne govorim stoga što se to dosad nije nikad dešavalo, nego da bi se o tome uvijek, pa i tijekom priprema pojedinog skupa, vodilo računa i poduzelo odgovarajuće korake.

4. Vjeroučitelj u Hrvatskoj danas

Glede stručne i trajne formacije vjeroučitelja bilo bi uputno da se na nacionalnoj i krajevnoj, npr. biskupijskoj ili županijskoj, razini stvore odgovarajući kratkoročni i dugoročni planovi te da se o tome pravodobno i na odgovarajući način obavijeste vjeroučitelji. Iako se te primjedbe prije svega odnose na laike, budući da svećenici i redovnici/e imaju njima svojstvene staleške oblike permanentne formacije, pokazalo se da, kad je riječ o izrazito vjeroučiteljskoj službi, određeni oblik permanentnog usavršavanja treba svima. Pitanje je samo kako i gdje naći za to vremena i prostora. U tu je svrhu potrebno ujediniti i uskladiti napore, sposobnosti i stručni kadar školskih i crkvenih upravnih tijela kako bi se, kad je riječ o vjeronauku u školi, vjeroučitelj kao dio nastavnog kadra suvremene škole izjednačio s ponudom i mogućnostima stručnog usavršavanja sukladno ostalim područjima suvremene nastave i školstva. U tu bi svrhu bilo potrebno ozbiljno razmisliti o oživljavanju i/ili "dotjerivanju" u nas već u praksi pozitivno potvrđenih "ljetnih" i "zimskih" Katehetskih škola, koje bi trebale voditi

⁴⁰ S obzirom na školu usp. DIE DEUTSCHEN BISCHÖFE, *Kirchliche Anforderungen an die Studiengänge für das Lehramt in Katholischer Religion an Hauptschulen, Realschulen, Gymnasien und Beruflichen Schulen beziehungsweise in der Sekundarstufe I und Sekundarstufe II*, Bonn, Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, 1982. Usp. također: *Intesa sull'insegnamento della religione cattolica*, u: C. BISSOLI - Z. TRENTI, *Insegnamento della religione e professionalità docente*, nav. dj., str. 99-104 (točka 4: *Profili stručne kvalifikacije vjeroučitelja u školi*, str. 102-104). Tu se među ostalim obvezuje Talijansku biskupsku konferenciju da odgovarajućem ministarstvu dostavi i popis fakulteta i instituta koji mogu osposobljavati za određene titule i stupnjeve kao i popis predmeta koji se tamo predaju. Spomenimo još jedan znakovit primjer: Francuzi i od svojih ravnatelja školske "kapelanije" traže određene specifikacije, koje su sažeto ovako izražene: a) kulturna i duhovna kvalifikacija, umješnost komuniciranja s drugima, pedagoška kvalifikacija. Usp. X. DE CHALENDAR, *Siamo forse gli ultimi? L'avvenire dei centri di animazione religiosa per la scuola*, Leumann (TO), Elle Di Ci, 1980, str. 72. Ne bi bilo zgoroga prisjetiti se i važnosti župne kateheze pa i u tom smislu formulirati temeljne zahtjeve i mogućnosti za katehete i katehiste, prije svega laike.

računa o suvremenoj stvarnosti, tj. o vjeroučiteljima u župnoj zajednici i u školi, odnosno o vjeroučiteljima koji nisu više (isključivo ili prvenstveno) svećenici i redovnice nego i laici. Želimo li dakle voditi računa o usavršavanju vjeroučitelja i vjeronauka u školi, ali i u župi, tada treba prije svega i prvenstveno poraditi na tome da odgovarajuće ponude i sadržaji budu usmjereni prvenstveno na vjeroučitelja/icu, jasno, vodeći računa i o tome tko su ti vjeroučitelji/ice, ali stavljajući u ovom slučaju naglasak prvenstveno na tu njihovu službu. U tome bi smislu trebalo prije svega poraditi na oživljavanju i/ili odgovarajućoj zamjeni za dosadašnje "ljetne" škole, odnosno na uključivanju laika/inja u razne odbore za njihovu pripremu, kako bi i na taj način svi oni koji su djelatno prisutni na tom području služenja/ministerija bili s jedne strane odgovarajuće zastupani, a s druge strane da bi imali mogućnost i suodgovorno promicati boljitak povjerene im zadaće.

Kad govorim o posebnoj formaciji vjeroučitelja i katehista, mislim i na njihovo stručno školovanje koje prethodi izravnom uključivanju u vjeronaučnu i katehetsku djelatnost u školama i župama. U tu svrhu postoje razni fakulteti, visoke škole ili instituti, kojima je prvotna ili drugotna zadaća upravo priprema vjeroučitelja. Takvih, više ili manje specijaliziranih crkvenih i državnih škola ima posvuda po svijetu gdje postoji i djeluje katolička crkvena zajednica, pa tako i kod nas, u Hrvatskoj. U tu svrhu postoje npr. teološki fakulteti te katehetske visokoškolske ustanove, uglavnom zvane instituti, koji su velikom većinom pridruženi upravo teološkim fakultetima, i pedagoške visokoškolske ustanove na kojima postoji mogućnost studija religijske pedagogije.⁴¹

Stručna priprema i školovanje vjeroučitelja obavlja se prvenstveno u tri oblika visokih učilišta: katehetskim institutima i fakultetima, teološkim fakultetima i visokim bogoslovnim školama te školama odnosno usmjerenjima religijskih znanosti. I u Hrvatskoj postoje razni oblici škola za stručno osposobljavanje vjeroučitelja. To su prije svega teološki fakulteti i visoke bo-

goslovne škole u Zagrebu - KBF Sveučilišta u Zagrebu, FTI Družbe Isusove, zatim u Rijeci, Splitu, Makarskoj i Đakovu, a tome bi se mogle pribrojiti i dvije škole, izbjeglice iz Sarajeva: Franjevačka teologija s privremenim sjedištem u Samoboru te Vrhbosanska visoka teološka škola privremeno smještena u Dominikanskom samostanu u Bolu na otoku Braču. Treba isto tako spomenuti i katehetske institute pri tim istim učilištima. Danas takvi instituti postoje u Zagrebu, Rijeci i Splitu, a podružnica ovoga potonjega i u Dubrovniku. Važna je

⁴¹ Koliko mi je poznato, jedini slučaj crkvenog studija katehetike pri Pedagoškom fakultetu postoji u Rimu na Papinskom salezijanskom sveučilištu. U mnogim zemljama pri državnim pedagoškim fakultetima postoje odjeli religijske pedagogije koji spremaju buduće vjeroučitelje u državnim školama. Ipak se većina budućih vjeroučitelja i katehista odnosno kateheta i katehetičara priprema na specifičnim crkvenim učilištima različitih naziva i razina: počevši od neslužbenih tečajeva održavanih po župama, dekanatima i biskupijama za buduće ili već djelatne katehiste/vjeroučitelje dobrovoljce u župnoj katehezi preko raznih vrsta tečajeva i škola u trajanju od nekoliko mjeseci pa do godinu, dvije ili pet. Razlika je često uzrokovana i mogućnostima upisa na te škole odnosno budućim konkretnim radom i službom: negdje su uvjeti prilično neodređeni i prije svega se traži praktični kršćanski život kandidata, dok je drugdje uvjet npr. završeno obavezno osnovno školovanje, odnosno srednja stručna sprema ili pak i nešto više od toga: negdje je to npr. određeni završeni stupanj teološkog studija (npr. pri Salezijanskom sveučilištu u Rimu minimalni uvjet je dvogodišnji teološki studij, koji se može pohađati i neposredno prije studija katehetike na tom istom Sveučilištu), odnosno odgovarajuća pastoralno-katehetska praksa, kao što je slučaj npr. pri studiju u belgijskom "Lumen Vitae" ili u filipinskom "East Asian Pastoral Institute" (Manila). Ukoliko studij na tim učilištima omogućuje i buduće državno priznanje, što često ovisi o odgovarajućim sporazumima ili izravno između tih učilišta i države ili, kao što je slučaj s rimskim crkvenim učilištima, na temelju sporazuma između Vatikana kao države i dotične države. Bilo bi nužno da se napokon, nakon demokratizacije i uspostave neovisne hrvatske države razmisli i konkretno poradi upravo na tome, tj. na sporazumu između Republike Hrvatske i Vatikana radi međusobnog priznavanja diploma, jasno uz odgovarajuće preduvjete. Time bi se sigurno izbjegli ne samo određeni nesporazumi nego i ispravnije usmjereno boravak i učenje nemalog broja hrvatskih studenata upravo u Rimu, među kojima je sve više i laika.

uloga namijenjena i tzv. institutima za teološku kulturu laika, sa sjedištem u Zagrebu, Rijeci i Osijeku/Đakovu te Filozofskom fakultetu Družbe Isusove na Jordanovcu u Zagrebu.⁴²

5. Umjesto zaključka

Složenost svijeta u kojemu danas živimo čini još složenijima ulogu i zadatak vjeroučitelja u crkvenoj zajednici i školi. Iskustva, misli i prijedlozi navedeni u ovom članku ukazuju na činjenicu da uloga i lik vjeroučitelja nisu nigdje jednom zauvijek definirani, ali nas u isto vrijeme upozoravaju da to nisu niti posao ili služenje koji ovise samo i isključivo o Božjoj milosti, stručnosti ili dobroj volji. Potrebno je i nužno nastojati oko umnažanja svakoga pojedinoga od tih čimbenika, ali je isto tako, rekao bih, i još nužnije, prići jasnom oblikovanju lika i uloge vjeroučitelja u školi u Hrvatskoj danas s posebnom pozornošću na sutra. U tu svrhu bilo bi poželjno čim prije potaknuti rješavanje nekih nužnih pitanja, kao što su npr.:

a) Zakonsko-pravni položaj vjeronauka u školi, a tim samim i zakonsko-pravni položaj vjeroučitelja u školi. Potrebno je naime požuriti i konkretno riješiti mjesto, ulogu, značenje i samu prisutnost predmeta koji se naziva "vjeronauk u školi". Je li njegova prisutnost u školi znak nečije dobre volje, prešutnog ili javnog dogovora s jednom ili više političkih stranaka ili... U demokraciji i u demokratski uređenoj državi postoje određene procedure i postupci za koje se sasvim točno zna u čijoj su nadležnosti. Ako je ovo pitanje u nadležnosti Hrvatskog sabora, koliko ćemo još morati čekati da taj predmet i dođe u Sabornicu? S time u svezi i gotovo neposredno trebalo bi, radi istinske i prije svega demokratske duhovne obnove Republike Hrvatske i svih njezinih stanovnika postaviti i pitanje onih učenika koji iz raznih razloga ne pohađaju vjeronauk u školi. Ne bi li bilo pedagoški utemeljenije, odgojno korisnije, a za budućnost Domovine plodonosnije za njih predvidjeti alternativni predmet u kojem bi, na temelju opće-prihvaćenih odgojnih i etičkih načela učili

umom i srcem kako prije svega postati etičan i pošten čovjek?

b) Tek nakon rješavanja pitanja pod točkom a) može se očekivati i rješavanje nekih drugih gorućih pitanja: točno definiranje uloge i vremensko određenje vjeronauka u školi, a time bi se onda kao posljedica mogle izbjeći i određene nesuglasice i gotovo osjećaj bespomoćnosti ili omalovažavanja uslijed, u određenim slučajevima, "čudne" satnice: skraćeni, nulti ili slični satovi, izbor dana u kojima se već unaprijed predvidjelo gotovo sigurnu prisutnost drugih "viših" čimbenika po kojima će taj predmet morati biti održan u skraćenoj satnici ili se taj tjedan uopće neće održati...

c) Točna definicija stručnosti i kvalifikacije vjeroučitelja, imajući u vidu nužnost odgovarajuće komplementarnosti njegove kvalifikacije koja mora biti i teološka i pedagoška, ali isto tako mora biti i što je moguće sličnija stručnosti i kvalifikacijama drugih učitelja i profesora, uvažavajući specifičnost njihovih predmeta.

d) Briga za trajnu formaciju vjeroučitelja i nastojanje oko redovitosti ponude, što nužno zahtijeva koordiniranje i planiranje s unaprijed zacrtanim višegodišnjim, godišnjim, semestralnim i mjesečnim planovima na nacionalnoj, regionalnoj, županijskoj i mjesnoj razini.

e) Priređivanje, koordiniranje, usklađivanje i trajno preispitivanje plana i programa školskog i župnog vjeronauka. Ovo je zadatak koji se prije svega tiče naših crkvenih pastira. Na njima je da stvaraju odgovarajuća tijela koja će nastojati provoditi u djelo ove očito neizostavne zadatke. Naša Crkva mora naime postati svjesna da nije moguće ići naprijed na temelju dobre volje i lijepih želja: potrebni su konkretni planovi, konkretno za to ustanovljena tijela i timovi, koordinatori i stvaraatelji. Treba stvarati opći crkveni plan na razini Hrvatske biskupske konferencije po

⁴² Usp. SVEUČILIŠTE U ZAGREBU. KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET U ZAGREBU, *Raspored akademske godine 1993-1994*, Zagreb, 1993.

uzoru na one koji u svijetu u tome već imaju iskustva, a takvih nije malo! To mora biti plan koji će nastojati zahvatiti sve pore i dijelove pastoralnog i katehetskog rada naše crkvene zajednice. S time u svezi neizostavno valja prići stvaranju i neprekidnom praćenju i usavršavanju planova i programa vjeronauka za sve razine školovanja: za vjeroučenike predškolske, osnovnoškolske i srednjoškolske dobi. To posebno vrijedi za osnovnu školu budući da je sadašnji plan stvoren na temelju udžbenika koji su nastali prije desetak i više godina a bili su namijenjeni župnoj katehezi i budući da sada ne postoji samostojni i odvojeni plan za vjeronauk u župi i za vjeronauk u školi, iako se za to osjeća sasvim konkretna potreba. Osim toga, trebalo bi uskladiti te planove s državnim planovima za moderniziranje školstva. Bilo bi poželjno prići definiranju takvih odvojenih planova kako bi se na taj način stvorile smjernice i putokazi ne samo glede osnovnog ujednačavanja npr. župne pripreve na sakramente, nego i glede oživljavanja i osmišljavanja vjeronauka u župama na svim razinama. Tu se opet postavlja pitanje uloge i lika ne samo pastoralnog osoblja: svećenika i časnih sestara prije svega, nego i vjeroučitelja-laika u župnoj zajednici, koji će ujedno i, s obzirom na specifičnost naših materijalnih prilika, u većini slučajeva trebati biti spremni djelovati kao dobrovoljci ili će biti potrebno i

pitanje za njih odgovarajuće materijalne nadoknade postaviti pred župnu zajednicu.

Očito je dakle da pitanja i problemi ne nedostaju i da ih nije lako ni jednostavno riješiti. U ovom sam članku htio, potpomognut iskustvom i radom drugih, podsjetiti na određene postojeće ili moguće probleme. S time u svezi postavio sam i osobno neka pitanja, za koja držim da su bitna i za našu konkretnu situaciju, iako možda o svima njima ne samo da nije razvijena jednaka svijest nego se mnogi neće s njima u potpunosti niti složiti. No bude li se o njima i ubuduće raspravljalo ukazujući pritom na pitanja i probleme koji uistinu i stvarno postoje, držim da ovo razmišljanje neće biti uzaludno.

KRATICE:

Gemeinsame Synode = GEMEINSAME SYNODE DER BISTÜMER IN DER BUNDESREPUBLIK DEUTSCHLAND, *Der Religionsunterricht in der Schule*, u: *Gemeinsame Synode der Bistümer in der Bundesrepublik Deutschland. Beschlüsse der Vollversammlung. Offizielle Gesamtausgabe I*, Freiburg im Br., Herder, 1976.

Zum Berufsbild = DIE DEUTSCHEN BISCHÖFE - KOMMISSION FÜR ERZIEHUNG UND SCHULE, *Zum Berufsbild und Selbstverständnis des Religionslehrers. Grundfragen des Berufsbildes und des Selbstverständnisses der Religionslehrer unter Berücksichtigung der heutigen Situation in Schule und Kirche*, Bonn, Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz, 1983.

Vjerska dimenzija = KONGREGACIJA ZA KATOLIČKI ODGOJ, *Vjerska dimenzija odgoja u katoličkoj školi. Nacrt za razmišljanje i provjeravanje*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost, 1989.